

KEYNES VE REFAH DEVLETİ

Cahide BAYRAKTAR

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

ÖZ

Dünya siyasal, ekonomik kültürel vs. pek çok alanda hızlı değişimler geçirmektedir. Bu hızlı değişimler devlet, ekonomi ve toplum ilişkisine yeni bir yapı kazandırmaktadır. Kapitalizmin yapısal krizi, 1929 yılında yaşanan ekonomik bunalımla devletin ekonomide varlığının gerekliliği tekrar gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Keynes, ekonomide etkin kaynak kullanımının sağlanması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, adil bir gelir ve servet dağılımının temini ve ekonomik istikrarın sağlanması için devletin yönlendirici kararlar almasını önermiştir. Sermaye, birikim krizini aşmak için devlete yönelmiş ve refah devleti modelini hedef almıştır. Bu çalışmada Keynes ve refah devleti konusu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Keynes, refah devleti, ekonomik büyüme, kalkınma

KEYNES AND THE WELFARE STATE

ABSTRACT

The world has undergone many rapid political, economic, and cultural changes. This gives a new structure to the relationship between the state, economy, and society. The structural crisis of capitalism, with the 1929 economic depression, brings on the necessity to reintroduce the presence of the state in economy. In this respect, Keynes suggested that the state should make directive decisions in order to ensure an effective use of resources, the realization of a fair distribution of wealth and revenue, and economic stability. The capital has looked towards the state in order to overcome the crisis of accumulation, and it aimed at the welfare state model. This study focuses on Keynes and the welfare state.

Keywords: Keynes, the welfare state, economic growth, development

GİRİŞ

Yirminci yüzyıla kadar piyasa ekonomisi ve devletçi ekonomi olmak üzere iki kutuplu bir sistem vardı. Ancak son zamanlarda, devlet ile piyasa ekonomisinin bir arada olduğu üçüncü bir yol olan refah devleti gündeme gelmiştir.

Devlet kavramı, toplumların gelişmişlik düzeylerine göre bir evrim geçirmiştir. İlkel topluluklarda, bugünkü anlamıyla bir devlet kavramı söz konusu değilken, tarım toplumuna geçilmesiyle feodal derebeylikler oluşmuştur. On sekizinci yüzyılın ortalarında fizyokrasi ile başlayan ve laissez-

faire anlayışına dayanan liberalizm, yani bir anlamda sınai kapitalizmi özellikle İngiltere ve Fransa'da ortaya çıkmıştır. Kapitalizm temel üretim biçimi haline gelmiş ve işçi sınıfı doğmuştur. Devlet sözleşme özgürlüğü nedeniyle emek ile sermaye arasındaki ilişkilere karışmamış ve güç ilişkilerindeki denge giderek bozulmuştur. 1929 ekonomik bunalımı nedeniyle devletin ekonomide varlığının gerekliliği tekrar gündeme gelmiştir. General Theory of Employment, Interest and Money adlı eserinde Keynes, devlet müdahalelerinin formülünü ortaya koymuştur. Talebi sürdürmek için devlet harcamalarına başvurulması, eksik istihdam dengesi, Say yasasının yok sayılması Keynesci sistemin temelini oluşturmuş ve bunalım sonrasında devletin kamusal alandaki etkinliği daha da artmıştır. Devlet ekonomik politikaları yönlendiren, sosyal açıdan yardıma muhtaç kesimleri finanse eden bir "Refah Devleti"ne dönüşmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise refah devletlerinin etkinlikleri giderek artmıştır.

1973 petrol krizi nedeniyle yaşanan olumsuzluklar, Keynesgil politikalara olan inancı sarsmıştır. Ağır eleştirilere uğrayan refah devleti anlayışı zamanla yerini, neo liberal politikalara bırakmak zorunda kalmıştır. Bu çalışmanın amacı Keynes ve refah devleti konusunun incelenmesidir. Çalışmada Keynes'in Genel Teori adlı eserinin genel hatları, refah devletinin tanımı, özellikleri, tarihsel gelişimi ile refah devletinin yükselişi ve çöküşü konuları üzerinde durulmuştur.

I. KEYNES VE GENEL TEORİ

1930 Dünya Ekonomik krizinden sonra Keynes, 1936 yılında kendisine ekonomi doktrinleri tarihindeki ününü sağlayan «General Theory of Employment, Interest and Money» adlı yapıtını yayınlamıştır.

Genel Teori'nin ortaya çıkmasıyla birlikte makro analiz, yeniden iktisatçıların gündemine gelmiştir. Böylece ilgilenilen temel konu, kaynakların nasıl dağıtılacağı değil, kaynakların tümünün kullanımının mümkün olup olmadığı konusu olmuştur. Genel Teori'nin temel amacı, üretim ve istihdam düzeyinde meydana gelen değişimleri belirleyen güçlerin incelenmesidir.

Genel Teori altı bölüm ve yirmi dört alt bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm üç alt bölüm olup genel teori, klasik iktisadın postülatları, efektif talep ilkesi konularını içermektedir. Dört, beş, altı ve yedinci alt bölümün anlatıldığı ikinci bölümde tanımlar ve kavramlara yer verilmiş, birimlerin seçimi, çıktı ve istihdamın belirleyici unsuru olarak beklentiler konuları işlenmiş, gelir, tasarruf, yatırımların tanımları yapılmıştır. Tüketim eğilimi adını taşıyan üçüncü bölüm sekiz, dokuz ve onuncu alt bölümleri içermektedir. Üçüncü bölüm marjinal tüketim eğilimi ve çarpan konuları ele alınmıştır. Yatırımın uyarılması konu başlığı altında yer alan dördüncü bölüm, on birinci alt bölümden başlayıp on sekizinci alt bölümde son bulmaktadır. Bu kitapta sermayenin marjinal etkinliği, faiz oranı, likidite tercihi gibi konular işlenmiştir. Beşinci bölüm on dokuz, yirmi ve yirmi birinci alt bölümlerden oluşmaktadır. Beşinci bölüm parasal ücretler ve fiyatlar başlığı altında ücret, istihdam ve fiyat teorisi konularını

incelemektedir. Yirmi iki, yirmi üç ve yirmi dördüncü alt bölümden oluşan altıncı ve son bölüm ise genel teorisinin öne sürdüğü kısa notlardan oluşmaktadır.

A. Gelir ve İstihdam Kuramı

Keynes, kendinden önceki iktisadi düşünceleri klasik teori olarak görmektedir. Keynes'e göre klasik iktisatçılardan Jean Baptiste Say tarafından "her arz kendi talebini yaratır" şeklinde ifade edilen piyasalar kanunu gerçek iktisadi yaşama uygun değildir. 1929 Büyük Depresyonu toplam talep yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Toplam talep, klasik iktisatçıların iddia ettikleri gibi arzın bir fonksiyonu değildir. Aksine toplam arz, toplam talebin bir fonksiyonudur ve toplam talep tarafından yönlendirilir. Keynes'e göre ancak "üretim ve istihdamın bütün düzeyinde toplam talep fiyatının toplam arza eşit olduğu noktada arz kendi talebini yaratır" (Keynes:1967,21). Keynes'in Genel Teorisi, 1929 Büyük Depresyonunun ortaya çıkardığı işsizlik ve yetersiz üretimin sebebi olarak efektif talepteki yetersizlikleri görmektedir. (Patinkin:1984,18-19) Talep yükseldiğinde üreticilerin yatırım arzları da artacaktır.

B. Efektif Talep

Keynes, Genel Teori'de makro ekonomik denge oluşumunu efektif talepten hareketle tüketim, yatırım ve tasarruf fonksiyonları aracılığıyla incelemeye çalışmıştır. Keynes Genel Teori'deki tanımına göre, "Efektif talep, müteşebbislerin elde etmeyi umdukları toplam gelirdir ve bu kavram cari istihdam düzeyinde diğer üretim faktörlerinin gelirlerini de kapsar. Toplam talep fonksiyonu, çeşitli hipotetik istihdam hacimleriyle üretimden elde edileceği umulan hasılat arasında ilişki kurar; efektif talep, toplam talep fonksiyonunun etkin olduğu noktadır. Arz koşulları ile birlikte ele alındığında, efektif talep müteşebbislerin kar beklentisini maksimize eden istihdam düzeyine uygun düşer." (Keynes:1967,55).

Keynes, efektif talebi yaratan başlıca üç fonksiyondan söz etmektedir: Tüketim fonksiyonu, tasarruf fonksiyonu, yatırım fonksiyonu. Keynes Genel Teorisi'nde tüketime özel bir ağırlık vermiştir. Keynes'e göre, tüketim bütün ekonomik faaliyetlerin tek amacıdır. (Keynes:1967,104). Tüketim fonksiyonu, tüketicilerin harcama eğilimlerini gösterir. Tüketimi belirleyen en önemli değişken gelirdir. Tüketim cari gelirin istikrarlı bir fonksiyonudur. Tüketim harcamalarının artması cari gelirin artmasına bağlıdır. Dolayısıyla geliri yatırım harcamaları artırır. Genel Teori'de yatırım fonksiyonu ise milli gelir değişmelerinden bağımsız olan otonom yatırımlar ve milli gelirin artan bir fonksiyonu olan uyarılmış yatırımlar olarak ele alınmıştır. Girişimcilerin sermaye alımını belirleyen unsurlar ise sermayenin ikame maliyeti, beklenen hasılat ve piyasa faiz haddidir. Bunlar sermayenin marjinal etkinliğini belirler.(Asimakopulos:1991,70) Sermayenin marjinal etkinliği, sermayeden bugün beklenen getiriyi onun maliyetine eşitleyen iskonto haddidir. İskonto haddi piyasa faiz haddinden büyükse girişimci yatırım yapacaktır. Yatırım arttıkça iskonto haddi azalır ve faiz haddine eşit olur. Eşitlik sonucunda yatırım

dürtüsü azalır ve sermayenin marjinal etkinliği düşer. Sermayenin marjinal etkinliği yatırımın azalan bir fonksiyonudur. Keynes'e göre efektif talebin diğer bir unsuru tasarruf fonksiyonudur. Tasarruflar da milli gelirin artan bir fonksiyonudur.

C. Marjinal Tüketim Eğilimi ve Çarpan

Keynes'e göre tüketim reel gelirin bir fonksiyonudur. (Y) gelir düzeyini ve (C) bu gelir düzeyindeki tüketim harcamalarını ücret birimiyle gösterir. Gelirle tüketim harcamaları arasındaki fonksiyonel ilişkiye tüketim eğilimi denir. Tüketim eğilimi gelirin tüketime harcanan kısmının, gelire oranıdır. Tüketim cari gelir attıkça artar, ancak gelirdeki artış kadar artmaz.

Tüketim fonksiyonunun eğimi, yani marjinal tüketim eğilimi, reel gelirden bir birimlik artışın kendinden daha küçük tüketim harcamasına yol açtığını gösterir. Gelir ne kadar büyükse, gelirle tüketim arasındaki fark o kadar büyük olur. Gelir arttıkça marjinal tüketim eğilimi azalır, marjinal tasarruf eğilimi artar. Yatırımdaki artış geliri, cari gelir tüketim harcamalarını, tüketim harcamaları üretim girdi talebini ve bunların gelirini artırır. Keynes'e göre, devletin efektif talebi yönlendirmesi otonom yatırımları artırması ile söz konusu olur. Keynes, otonom yatırımlardaki artışın milli gelirden meydana getirdiği artışı "çarpan" kavramıyla açıklamaktadır. Çarpan kavramına göre yatırım artışları yatırım harcamalarındaki artıştan daha fazla bir gelir artışına neden olur. Ancak harcamalardaki sızıntılar nedeniyle, gelir artışı sonsuz olmayıp sınırlıdır.

Devletin kamu harcamalarını artırması, sonuçta ekonomide milli gelirden ve dolayısıyla tüketim harcamalarında artışlar doğurur. Keynes, tüketim malları talebindeki değişmelerin ise bu kez yatırım harcamalarını uyaracağını belirtmektedir. Bu şekilde uyarılmış yatırımlar da "hızlandırıcı" katsayısı kadar milli geliri artıracaktır (Keynes,1967; 135-146).

D. Likidite Tercihi ve Faiz Oranı

Keynes para talebi yerine likidite tercihi kavramını kullanmıştır. Paranın işlevleri, mübadele aracı olması ve değer biriktirme aracı olmasıdır. Klasikler mübadele aracı olma üzerinde dururken değer biriktirme aracı olma işlevini ihmal etmişlerdir. Keynes bu ikinci işlev üzerinde durmuştur.

Servet nakit, tahvil ve hisse senedi biçiminde tutulabilir. Bunlar yatırımcıya aynı getiriyi sağlamalıdır. Elde para tutmanın alternatifi gelir getiren bir servet kalemi tutmaktır. Teklif edilen getiri yüksekse, serveti atıl para olarak tutmaktan vazgeçilebilir. Zira, faiz haddi likiditeden vazgeçmenin bedelidir. (Maclachlan:1993,17)

Elde para tutmak için muamele, ihtiyat ve spekülasyon amacıyla olmak üzere üç güdü vardır. Muamele güdüsüyle para iş mübadeleleri için gerekli nakit ihtiyacını karşılar. İhtiyat güdüsüyle para öngörülme olayları için elde tutulur. (Keynes:1967,170) Muamele ve ihtiyat güdüsüyle talep edilen para gelirin bir fonksiyonudur. Spekülasyon güdüsüyle para talebi tahvil

fiyatlarındaki düşüşün zararını önlemek için para talebini gösterir. Gömüleme eğilimi doğurur. Bu para talebi faiz haddinin bir fonksiyonudur.

Tasarruf ve tüketim fonksiyonlarını faiz oranı değil, gelir belirler. Diğer bir deyişle, tasarruf, klasik iktisatçıların savundukları gibi faizin değil, gelirin bir fonksiyonudur. Klasiklerde faiz haddi tasarruf ve yatırımları eşitler Keynes sisteminde faiz hadleri para arzı ve talebi arasındaki ilişkilere göre belirlenir. (Keynes:1937,241) Para arz ve talebi faiz haddini, faiz haddi sermayenin marjinal etkinliğiyle beraber yatırımları, yatırımlar da tüketim ve tasarruf fonksiyonuna bağlı olarak gelir ve istihdam düzeyini belirler.

E. Likidite Tuzağı

Likidite tuzağı, ekonomide faiz miktarlarının en düşük olduğu seviyede spekülasyon güdüsüyle para talebinin tam esnek olduğu durumdur. Para arzı sabitken muamele ve ihtiyat güdüsüyle para talebi miktarı fiyat düşüşü nedeniyle azalır. Para stoku tahvil alımı için kullanılacaktır. Faiz oranı yüksekken (tahvil fiyatları düşükken), spekülasyon güdüsüyle para talebi azalmaktadır. Faiz oranı düşükçe (tahvil fiyatları artukça) para likit olarak tutulmak istenir. Ancak faiz hadleri çok düşükse ve gelecekte yükselmesi bekleniyorsa spekülatif amaçlı para talebinin faiz esnekliği sonsuz olacaktır. Para arzı ne kadar artırılırsa artırılın faiz hadleri düşmeyecektir. Faiz oranının bu düzeyinde atıl para talebi tam esneklik kazanır ve likidite tuzağına düşülmüş olur. Bu durumda para politikası etkisizdir.

F. Ücret İndirimleri ve İşsizlik

Keynes'e göre nakdi ücret indirimleri etkili bir araç değildir. Çünkü aynı oranda fiyatlar da düşer ve reel ücretler ise düşmez. Sadece düşen ücret ve fiyatlar muamele güdüsüyle para talebini azaltarak tahvil alımını teşvik eder ve faiz haddini düşürerek yatırımları bir miktar artırır. Ancak likidite tuzağı ve tasarruf-yatırım eşitsizliği varsa faiz indirimleri olmayacaktır. Böylece klasik teorinin ücret esnekliğine dayanan temellerini reddetmektedir.

Keynes, Genel Teorisi ile klasik iktisatçıların işsizlik sorununa ilişkin yaklaşımlarını da eleştirmiştir. Keynes, klasik iktisatçılardan farklı olarak iradi işsizlik dışında gayri iradi işsizlik üzerinde de durmuştur (Keynes, 1967; 15). Keynes'e göre, gayri iradi işsizlik sorununun çözümü için devletin yatırımları artırarak emek talebini genişletmesi gerekmektedir.(Wood:1994,259) Genel Teori'de sadece talep yetersizliğinden ortaya çıkan işsizlik üzerinde durulmuştur.

G. Ekonomiye Devletin Müdahalesi

Genel Teori'de makro ekonomik dengenin; toplam arz ile toplam talebin eşitlendiği noktada veya toplam yatırımlar ile toplam tasarrufların eşitlendiği noktada gerçekleşeceği belirtilmektedir. Toplam talebin arzdan fazla olması veya yatırımların tasarruflardan fazla olması durumunda, ekonomide bir enflasyonist açık ortaya çıkar. Toplam talebin toplam arzdan az olması veya yatırımların tasarruflardan az olması durumunda ise bir deflasyonist açık söz konusu olur. Keynes'e göre enflasyonist ve deflasyonist açığın giderilmesi,

devletin efektif talebi yönlendirmesi ile mümkün olur. Örneğin; devletin depresyon dönemlerinde kamu harcamalarını artırması ve vergi oranlarını indirmesi gerekir. Enflasyon dönemlerinde ise bunun tersini yapması gerekmektedir. (Keynes,1967; 135-146).

Genel Teori'ye göre devlet maliye politikası yoluyla ekonomiye müdahale etmelidir. Devlet çeşitli yöntemlerle tüketim eğilimini etkileyebilir. Efektif talebi yükseltmek için devletin müdahalesi tedrici olmalıdır.

Tasarruflar yatırımlardan büyüğe tam istihdama ulaşmak için kamu harcamaları artırılmalı ve tüketim eğilimi artırılmalıdır. Ekonomi kendiliğinden tam istihdamda dengeye gelemez. Devlet ekonomiye müdahale etmelidir.

II. REFAH DEVLETİ KAVRAMI

Devlet, hükümet de dahil olmak üzere farklı gruplarda ele alınabilecek kurumların tümünü kapsayan genel bir kavramdır. Parlamento, yargı, polis, askerler, kamu iktisâdi teşebbüsleri ve daha birçok kurum, toplumun düzenlenmesinde ve yönlendirilmesinde aktif rol oynarlar. (North, 1992: 3)

Refah devletini tanımlama girişimleri genelde ortak argümana dayanırlar. Harvey'e göre devlet, "Sermaye dolaşım sürecindeki ilişkilere aracılık eden, yöneten, yönlendiren ve süreci kontrol eden bir tür ortak sinir merkezidir." Dolayısıyla, özel sektörün büyümesi için devlet sektörünün büyümesi zorunluluk kazanmaktadır. Sermayenin ekonomik gücü, politik baskının sınırlarını aşan bir niteliğe sahiptir. (Wood, 2004: 44)

Asa Briggs'in tanımına göre, Refah devleti, piyasa güçlerini etkilemek amacıyla örgütlü kamu gücünün kullanıldığı devlet türü olup, devlet, toplum üzerinde üç şekilde etkili olur: minimum bir gelir garantisi, güvencesizliğin azaltılması, herkese iyi yaşam standardı sağlama. (Briggs, 1999: 2)

Devlet, kapitalizmin ortaya çıktığı ve yayıldığı tüm zaman ve mekanlarda, toplumun üzerinde, sınıflar arası ilişkileri düzenleyen teknik bir kurum olmayıp, sınıf tavrı olan toplumsal bir yapılanma olarak ortaya çıkar.(Gough,2003:5) Gough'a göre refah devleti müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı devlet olarak tanımlanabilir. (Gough,2003:6)

Marksizme göre refah devleti, kapitalizmin sorunları, sınıf mücadelesi ve ekonomik krizlere bağlı olarak kapitalist gelişmenin bir sonucudur. Devlet sermayenin birikim ihtiyaçlarıyla örgütlü işçi sınıfının savunma biçimi tarafından biçimlendirilmiştir. Bu ise refah devleti için gerekli olan sınıf temelini, ortak zemini ve kurumsal zemini sağlamıştır. (Pierson, 2000: 193)

Diğer bir tanıma göre refah devleti, tarihsel süreçteki ekonomik ve sosyal dönüşümler sonucunda gelişen ve bunlara göre şekillenen bir yönetim tarzı, devlet ve toplum arasındaki özel bir ilişki biçimidir. Bu anlamda, modern refah devletinin temel amacı, yoksulluğu azaltmak, adil bir refah dağılımını sağlamak, piyasadan kaynaklanan çeşitli risklere karşı garanti sağlamak ve piyasa aksaklıklarını giderecek sosyal hizmetleri sunmaktır. Buna göre refah devleti, ekonomik sistemden kaynaklanan avantaj ve dezavantajları dengelemeye çalışan devlettir.

III. REFAH DEVLETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Refah devleti kavramı, liberal iktisat teoreminde ulus devletlerde ortaya çıkmıştır. Liberal iktisat teoreminde devlet, yirminci yüzyılın ikinci yarısında çağın gereklerine göre siyasal, ekonomik ve sosyal koşullarda, hukuk, demokrasi, iktidar, hak ve özgürlükler, eşitlik, sosyal adalet, ekonomik düzen gibi temel alanlarda değişim göstererek refah devleti anlayışıyla karşımıza çıkmıştır. Mutlakiyetçi devletlerin demokrasiye geçmeleri ve kapitalistleşmenin devlet anlayışlarını değişime zorlaması refah devletini ortaya çıkarmıştır (Flora ve Heidenheimer, 1990: 22)

Refah devletini ortaya çıkaran gelişmeleri kısaca dört dönem altında inceleyebilmek mümkündür:

1. 1880 Yılı Öncesi Birinci Dönem:
2. 1880-1945 Yılları Arası İkinci Dönem
3. 1945-1975 Yılları Arası Üçüncü Dönem
4. 1975 Yılı Sonrası Dönem

A. 1880 Yılı Öncesi Birinci Dönem

Devletin aktif bir rol üstlenmediği bir dönemdir. Sorunların giderilmesinde gönüllü kuruluşlar, aileler, yardımseverlik kurumları yoksul, hasta ve muhtaç insanlara sosyal refah hizmetlerinin sunumunu üstlenmişlerdir. Özellikle Ortaçağda kiliseler tarafından kurulan aşevleri, manastırlar, hasta evleri ve benzeri hayırsever kuruluşlar sosyal problemleri çözme konusunda önemli bir rol üstlenmiştir. On altıncı yüzyıldan itibaren ise kamusal güç sosyal amaçlarla kullanılmış ve yoksulluk yasaları çıkarılmıştır. İngiltere’de devleti yoksullara yardım etmeye yönelten nedenler sosyal karışıklık endişesi ve 1348-1349 yıllarında ortaya çıkan işgücü kıtlıkları korkusu olmuştur. (Barr, 1993: 14) Devlet 1351 yılında çıkardığı “İşçi Kanunu” ve 1388 yılında çıkardığı “Yoksullara Yardım Yasası” (The 1388 Poor Relief Act) ile ücretleri ve çalışan kesimin ayaklanmalarını kontrol altına almaya çalışmıştır. 1576 tarihli Yoksullara Yardım Yasası’nda ise “yoksulları işe yerleştirme” prensibi benimsenmiştir.

İngiltere’de manastırların yapmış oldukları yardımlarında yetersiz kalması sonucu 1601 yılında “Yoksullara Yardım Yasası” (The 1601 Poor Relief Act) çıkarılmıştır. 1576 Yoksullara Yardım Yasası ile inşa edilmiş olan bu yasaya göre farklı gruplara ayrılan yoksul insanlara farklı davranılması gerektiği öngörülmüştür. Yasa, çalışabilecek iken dilenenlerin hafif işlerde zorla çalıştırılıp, çalışmayı reddedenlerin hapsedilmesini, dilencilere yardımın yasaklanmasını, çalışmayacak durumda olan yoksulların ise, kentlerde düşkünler evlerinde barındırılmasını öngörmektedir. Bu yasa 1834 yılında yerini içerisinde daha güçlü bir gelir araştırmasının sisteme geçirilmesini içinde barındıran yeni bir “Yoksulluk Yasası”na (The Poor Law Amendment Act 1834) bırakmıştır. Hızla artan nüfus ve ilerleyen sanayileşme hareketleri sonucunda tarımsal üretimden imalata geçişle birlikte köy nüfusunun yerini giderek kasaba nüfusu almıştır. Böylece, tarımsal toplum modeline göre

çıkarılan yoksulluk yasaları zamanla toplumun ihtiyaçlarının gerisinde kalarak sosyal düzenin krize girmesine neden olmuştur.

Merkezi devlet geleneğine sahip İsveç'te ise eğitim 1842 yılında zorunlu hale getirilmiş, yirminci yüzyılın başında devletin mesleki ve hastalık kaza sigortasına olan desteği yasalastırılmıştır. Ülke 1913 yılında evrensel ve zorunlu yaşlı aylıkları sistemini kurmuştur. Almanya'da ise, sanayileşme süreci ondokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru ülkedeki işçilerin sefalet içinde yaşamalarına neden olmuştur. ABD'de ise, yoksullara yapılan devlet yardımları yirminci yüzyıla kadar sınırlı ölçüde sağlanmıştır. 1935 yılına kadar çalışma gücüne sahip bir kişinin çalışmadan kamu yardımı ile yaşamını sürdürebileceği anlayışı düşünülmemiştir (Barr, 1993: 27-28). Sosyal hakların anayasalarda yer alması ise Rusya'da 1917 yılında Bolşevik ihtilali sonrasında, Almanya'da 1920 tarihli Weimar Anayasası ile gerçekleşmiştir.

B. 1880-1945 Yılları Arası İkinci Dönem

Refah devleti anlayışının temelleri ilk defa Almanya'da 1880'lerin başında Bismarc tarafından geliştirilen sosyal güvenlikle ilgili düzenlemeyle atılmıştır. "Sosyal Sigorta Dönemi" olarak da adlandırılan bu dönem, çalışanların zorunlu olarak kaldığı sosyal sigorta kurumlarının olduğu bir dönemdir.

Ondokuzuncu yüzyılın ağır iş süreleri ve çalışma koşulları, yoksulluğa ve düşük ücretlere neden olmuştur. Sosyal sigorta reformlarını gerçekleştiren Almanya 1884 yılında iş kazası, 1889 yılında sakatlık ve yaşlılık sigortasını uygulamaya geçirmiştir. Almanya'dan sonra refah devleti uygulamaları tüm dünyaya hızla yayılmaya başlamıştır. Danimarka'da 1933 yılında "Büyük Sosyal Reform (Great Social Reform)", Yeni Zelanda'da 1938 Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Act), Kanada'da 1940'da Federal İşsizlik Sigortası Yasası (Federal Unemployment Insurance Act) yürürlüğe girmiştir. (Pierson,1991:123-124) 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kapitalist ülke hükümetleri ekonomik ve sosyal yaşama olan müdahalelerini arttırmışlardır. Savaş sonrasında Rusya'nın sosyalist düzeni, İtalya'nın faşizmi ve kimi ülkelerin de devletçilik ve planlamaya yönelik girişimleri seçmesi gibi nedenlerle dünyada birçok ülkenin yeni bir döneme geçmesine yol açan uygulamalar olmuştur. İki dünya savaşı arası bu dönemin belirgin özelliği refah harcamalarında görülen artıştır. (Pierson,1991:125) Genel olarak, iki dünya savaşı arasındaki dönemde, devlet sosyal-ekonomik gelişmeleri geriden takip etmiştir. Bu dönemde devletin sosyal ve ekonomik yaşama müdahaleleri planlı ve kapsamlı olmamıştır.

Refah devletinin oluşumunda, mevcut sistem içinde ortaya çıkan bunalımların yanı sıra özellikle "1929 Ekonomik Bunalımı" da çok önemli bir rol oynamıştır. Bunalım mevcut düzenin her yönüyle yıkılmasına yol açarak liberal kuramın yeniden yorumlanmasını gündeme getirmiştir.

C. 1945-1975 Yılları Arası Üçüncü Dönem

“Refah Dönemi” diye de adlandırılan bu dönem, sosyal sigortalara ek olarak gelirin sürekliliğinin ve yaşam standartlarının iyileşmesinin hedeflendiği, refah devleti kurum ve işlevlerinin geliştiği bir dönemdir.

D. 1975 Yılı Sonrası Dönem

Sosyal refah devleti anlayışının krize girdiği, yeniden yapılanma arayışlarının baş gösterdiği ve sosyal refah devleti anlayışının yerini neo liberal politikalara bırakmak zorunda olduğu bir dönemdir.

IV. KEYNES VE REFAH DEVLETİ

1930’lu yıllarda ABD’de sanayi ve tarım fiyatları düşmüştür. 1935 yılında işsizlik yardımı ve emeklilik sigortası uygulamaya geçirilmiş olmasına rağmen sistem iyileşmemiştir. Kişisel harcamalar düşmüştür. 1937 yılında bir başka keskin düşüş yaşanmış; bu bunalıma “Durgunluk” (Stagnation) denilmiştir. Durgunluk, bunalım içinde bunalımdır. (Galbraith,2004:203) Bu dönemde ekonomik bunalımın yaşanmasının başlıca nedenleri Federal Reserve Bank’ın (FED) elindeki politika araçlarını yetersizliği ve bankanın bu konuda takınmış olduğu isteksiz tavrıdır. ABD’deki ekonomik bunalım, bir ülkenin parasal sistemi üzerinde büyük yetkilere sahip bir kısım insanın uyguladığı yanlış politikaların ne denli büyük bir yıkıma neden olabileceğinin bir örneğidir. (Friedman ve Schwartz, 1971:300) FED yeterli düzeyde önlemler almamış ve ekonomi için gerekli olan fon akışını sağlayamamıştır. (Friedman,1962: 50)

İki dünya savaşı arasındaki yoğun işsizliğe, girişimciler sağduyulu bir biçimde yaklaştıkları halde, düzeltmek bir yana durumu daha da kötüleştirmişlerdir. (Stewart, 1993: 27) Bu koşullarda John Maynard Keynes’in (1883-1946) önemli bir eseri ortaya çıkmıştır: “General Theory of Employment, Interest and Money”. Keynes bu eserinde devlet müdahalelerinin gerekliliği üzerinde durmuştur.

J.M.Keynes, 1926–1936 zaman diliminde klasik düşüncenin iktisat politikası olan liberalizmi ele almıştır. 1926’da yayınlanan kitabı “The End of Laissez-Faire” ile hükümetlerce yapılacak düzenlemelerde tasarruf ve yatırımlar için bir öneri sunuyor, devletsiz liberalizmin sonunu ilan ederken rasyonel iktisadi bireyin faaliyet alanının daraldığını, “yeni bir değişimin yolda” olduğunu söylemiştir. (Keynes, 1926:2)

1929 Buhranı sonrası uygulamaya konan politikalarla Keynesçilik 1930’ların sonlarında genel bir dünya siyaseti haline gelmiştir. Keynes’in fikirleri, geliştirdiği kavramların uygulanabilir olması nedeniyle müdahaleci bir niteliğe dönüşen kapitalist düzenin dayanağı olmuştur.

Buhran sonrasında Batı’nın para politikası ile buhrandan çıkamayacağı inancı yaygınlaşmıştır. Para politikasının fiyat artışlarını durdurmada etkili olduğu, fakat işsizlik halinde düşük faizin ekonomiyi canlandıramadığı görüşü rağbet görmeye başlamıştır. Bu dönemde Avrupa’da birçok ülke kapalı ekonomiye geçerek silahlanma, altyapı harcamaları ile Amerika ise büyük

barajlar inşa ederek durgunluğu asmaya çalışmışlardır. Bunlar Keynes'in önerdiği devlet harcamalarını artırarak işsizliği azaltma politikalarıdır. Bu bağlamda para politikası krizden çıkışta etkisiz kalmış ve devletçi maliye politikasının gerekliliğinin anlaşılmıştır. Buradan hareketle, önemli olan, devletin "Altın Standardı" devrinden farklı olarak, artık para politikaları yanında maliye politikaları da uygulayarak ekonominin ana faktörü haline gelmesidir. Maliye politikası diğer bütün iktisat politikalarından daha fazla olarak devlet ve hükümet kontrolünü gerektirmektedir. ABD o dönemde iflas eden liberal uygulamalar yerine, sınıfsal çatışmaları çözecek yeni bir iktisadi siyaset geliştirmek istiyordu ve "New Deal" uygulamaları bu hedef için ilk adımdı. Bu "yeni tür" kapitalizm, dünyaya ulusal ve uluslararası işbirliği anlayışı ile sunulan bir kapitalizmdir. (Holloway,2007) Böylece "ulusal kalkınmacı" siyaset kapitalist dünyanın genel siyaseti haline gelmiştir. İktisadi gelişme hedefleri de işin içine girince ekonomide devletçilik kural olmuştur.

Keynescilik devletin aracılık ettiği bir "sınıflar arası uzlaşma" anlayışıdır. Bu uzlaşma devlet politikalarıyla hızlandırılmıştır. Büyüme döneminde, gerek ücretlerin artmasıyla, gerekse de yatırımları canlı tutacak kârların korunmasıyla ayakta durabilmiştir. Liberallerin karşı çıkmasına rağmen Keynesçi politikalar İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerin önemli bir bölümünde uygulamaya konulmuştur.

V. REFAH DEVLETİNİN YÜKSELİŞİ (1945-1975)

1930'lardaki bunalım İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürdü. 1936- 1940 döneminde ekonomistler Keynes'in kuramını ve siyasal önerilerini tartıştılar. Ancak 1944 yılına gelindiğinde savaşın sonu belli oldu ve yeni ekonomik düzenin ABD ve İngiltere tarafından belirleneceğinin anlaşıldı. Keynes ve White planları gündeme gelmiştir. ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında kırkdört ülkenin katılımı sonucunda alınan kararla da White planı kabul edilerek, IMF ve Dünya Bankası'nın (IBDR) kurulmuştur. Dünya ticaretinin düzenlenmesi için Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT) kapsamında ana hatlar belirlenmiştir. 1970'lere kadar yaşanan bu süreçte sermaye birikimi, tekeli düzenlemeler ve üretkenlikte artış gibi önemli gelişmeler olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin ödemeler bilançosu ve dış ticaret bilançosu fazlalık vermeye başlamıştır. Almanya ve Japonya ABD ile ticareti sıcak tutmaya çalışarak, ithalatlarını finanse etmeye çalışmışlardır. Savaş sonrası 1950'lerin ilk yarısından itibaren ABD'nin dış ticaret bilançosu halen daha pozitif durumda iken, ödemeler bilançosu negatif değerler almaya başlamış ve dolar bolluğu ortaya çıkmıştır. Açıklar ve doların bolluğunun sorun yaratmaya başlaması, Avrupa'da dolara karşı kez bir güvensizliğe neden olmuştur. ABD Doları'nın 1960'lı yılların sonunda aşırı değerlenmesi ülkenin ihracat sektörünü sekteye uğratmış, ülkede enflasyon baş göstermiştir. 1971 yılında, ABD hükümetinin almış olduğu tek taraflı bir kararla doların altına olan konvertibilitesinin kaldırılması ile durum resmileştirilmiştir. 1971 yılında

Washington`da yapılan Smithsonion görüşmesinde döviz pariteleri düzenlenmiştir. Ancak merkezi döviz kurlarına olan güvensizlik nedeniyle, bu kurlar kısa bir süre sonra son bulmuştur. Şubat 1973`de yeniden belirlenen merkezi kurlar doların yurt dışına akışını durdurmamış ve Mart 1973`de yeni bir kriz ortaya çıkmıştır. Bu kriz sonucu, dolara sabitlenmiş döviz kurları büyük ülkeler tarafından bırakılmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ülkelerin paralarını sabit bir kur üzerinden birbirlerine bağlayarak dolara karşı dalgalanmaya bırakmıştır. Bu durum Bretton Woods sisteminin de sonunu getirmiştir. 1973 yılı sonrasında ülkeler paralarını serbest dalgalanmaya bırakmıştır. ABD, kurların piyasadaki arz-talep koşullarına göre serbestçe belirlenmesini savunurken, diğer ülkeler piyasaya müdahalenin gerekli olduğunu savunmuşlardır. Ocak 1976`da Jamaika`da yapılan toplantıda, IMF üyelerine rezerv olarak tuttıkları altınları resmi kurdan değil, serbest piyasa fiyatından satabilme serbestliği sağlanmış ve bugünkü döviz kuru politikasının temelleri atılmıştır.

VI. KAPİTALİZMİN KRİZİ VE REFAH DEVLETİNİN BUNALIMI

1945-1973 dönemi her bakımdan olumlu gelişmeler göstermiştir. İleri düzeyde kapitalistleşmiş ülkeler ile az kapitalistleşmiş ülkelerde ekonomi pozitif işaretler vermiştir. Diğer bir ifadeyle kapitalizm, refah devletini geliştirmekle savaş sonrasında yıkıntılarından kurtulmuştur. Bu olumlu gelişmeler işsizlik, depresyon ve konjüktürel dalgalanmaların artık yaşanmayacağı inancını getirmiştir. Ancak kapitalizm özünde krizleri barındırır. Bu anlamda, refah devleti de bir kriz sürecini yaşamıştır.

Keynesyen refah devletinin bunalımı ve çöküşünü getiren evrensel kriz, ilk olarak Bretton Woods sisteminin çöküşü ile ortaya çıkmıştır. Refah devletinin bunalımı farklı biçimlerde kavramlaştırılmıştır. Kuramların genelinde, kapitalist toplumsal sistemde, siyaset ve ekonomi uyumsuzluğu üzerinde durulmuştur. Buna göre devletin bu uyumsuzluğu çözmeye girişimleri kapitalist girişimcinin kârlılığını tehlikeye düşürmektedir. Ancak uyumsuzluk çözülmediğinde ise halkın genel istekleri karşılanmamaktadır. Bu ikilem 1970`lerde başlayan sermayenin neoliberal politikalarıyla aşılmaya çalışılmaktadır.

Kapitalizmin sürekli bunalımlardan geçerek geliştiği ve böylece sistemsel varlığını koruduğu gözlenmektedir. Kriz, sermaye birikim sürecinin aksamaması ve kâr oranlarının verili bir duruma göre düşme eğilimi göstermesi anlamında sermayenin krizidir. Her kriz, gelirin ve servetin yeniden bölüşüldüğü bir süreçtir. Dolayısıyla, refah devletinin krizi, sermayenin krizidir. Bu anlamda, kamu borçlanması da devletin krizi çözmek için başvurduğu araçlardandır. Kamu harcamaları aracılığıyla devlet, sermayenin belli gruplarına doğrudan kaynak aktararak birikim sürecindeki işlevini yerine getirir.

Refah devleti dönemindeki kriz, tarihsel olarak gelişen kapitalizmin diğer krizlerinden yapısal olarak farklılıklar gösterir. Genel olarak üretim

düşmekle beraber kimi sektörlerde üretim artışı olmuştur. Ancak, üretim artışı olan sektörlerde istihdam artmamış aksine işsizlik ortaya çıkmıştır. Toplam yatırımlar genel bir düşme eğilimi içine girerken enflasyon artmış; krize karşı uygulanan deflasyonist maliye ve para politikaları sorunu çözmede yetersiz kalmıştır

1970'li yıllara gelindiğinde Keynesyen makro ekonomik politikalar aracılığıyla pazara müdahale etmeye, kitlesel üretime vesermeye yoğunlaşmasına dayanan refah devleti süreci kapitalist ülkelerde yıkılmaya başlamıştır.

VII. REFAH DEVLETİNİN ÇÖKÜŞÜ

Refah devletinin bunalımıyla birlikte kapitalist sistem, içinde bulunduğu krizi aşma yönünde çalışmıştır. Bu anlamda, 1970'lerden sonra büyüyen sosyal yardım bütçesini finanse etme amacı, hem sermayenin hem de emeğin şevkini kıran bir unsur olmuştur. İş yaşamının yasalarla düzenlenmesi ve kamu sektöründe istihdamın büyümesi, üretken özel sermaye yatırımlarının önündeki engeller olarak görülmeye başlanmıştır. Böylece, devletin, emek ve sermaye çıkarlarını uzlaştırmak için kurduğu kurumları, ekonomik yeniden örgütlenmenin önünde birer engel haline gelmiştir (Pierson, 2000:195) Bu bağlamda kapitalist sistem yeni bir birikim sürecine girmiştir. Söz konusu birikim süreci, Keynesyen makro ekonomik politikalardan monetarist politikalara geçişi ve devletin pazar için doğrudan hammadde sağlamasını öngörmektedir. Böylece, refah devletinin pazara bağımlı bir işlevle donatılarak yeniden tanımlanması, diğer bir ifadeyle refah politikalarının piyasalaştırılması söz konusu olmuştur. Bu yeni süreç, ABD'de Reaganizm, İngiltere'de Thatcherizm olarak kendini göstermiştir. Bu süreçte piyasa merkezli ideolojilerin yükselmeye başlamasıyla beraber hükümetler, sosyal harcamalar yoluyla istihdamı desteklemekten vazgeçerken vergi sübvansiyonları ve deregülasyonla özel sermaye birikimini desteklemeye başlamışlardır.

1982 krizi ile beraber ithal ikameci ulus devletler ağır bir borç yüküyle karşılaşmış ve ithal tüketim mallarının yerini ithal sermaye malları almıştır. Çünkü, devletin yerli sanayiye koruma politikalarının verimsizliğe ve çöküşe sebep olmuştur. Bu nedenle, dışa açık ihracata dayalı politikaların benimsenmesi yoluna gidilmiştir.

Bu bağlamda, yakın dönemde ekonomi politikasında yeni hedefler ortaya çıkmıştır: Teknolojik yenilikleri yakalamak, liberizasyona ağırlık vermek, para ile kredi düzenlemelerine odaklanmak ve enflasyonla mücadele etmek, özel teşebbüsü teşvik etmek. Bu yeni ekonomi politikaları, devletleri, yeni düzenleyici mekanizmalar üretmeye ve eskilerini yeniden yapılandırmaya zorlamıştır. (Liebermanis,1997)

Bu anlamda ilk olarak, finansal küreselleşmeyle devletin yabancı sermayeye olan bağımlılığını da atırmıştır. (Stryker,1998:1) Devlet daha önce yerli talebi yükseltmek için kullandığı sosyal refah harcamaları, yabancı ürünleri almak için kullanılmıştır. Ayrıca vatandaşların dışarıdan ürünler

almaları devletlerin dolaylı vergi gelirlerini azaltmıştır. Devletlerin sosyal harcama yapacak kaynakları da azalmıştır. (Stryker, 1998:6-8)

1980'lerle beraber uluslararası borç krizinin çıkmasıyla dünyada bir yapısal uyum ve piyasa yönelimli reformlar ortaya çıkmıştır. Ancak 1990'larla temel amaç "devlette reform"a dönüşmüştür. Reform konusunda "vergi reformu, sosyal güvenlik reformu ve devlet tekellerinin özelleştirilmesi" öncelik verilen konular olmuştur. (Pereira,1997: 20)

Böylece yeni dönemde deregülasyon, rekabet gücü ve kârlılık en önemli değerler olarak ön plana çıkmıştır. Keynesyen politikaların yerini rekabet eksikli politikalar almıştır. Refah devletinde bir gerileme yaşanmış olup tam istihdamdan vazgeçilerek uluslararası ekonomiye uyuma öncelik verilmiştir. Her ülkede refah ihtiyacının karşılanmasında kullanılan araçlar değişmiş ve piyasadan yana bir durum gelişmiştir. 1970'lerden bu yana yaşanan gelişmeler doğrultusunda refah devleti dönüşüme uğramış ve yeni bir devlet modeli ortaya çıkmaya başlamıştır.

SONUÇ

John Maynard Keynes, önerdiği politikalarla, kapitalizmin sosyal reformunu sağlamış, tarihe kapitalizmi kurtaran kişi olarak geçmiş, refah devletinin doğuşuna öncülük etmiştir.

Keynesyen iktisatta amaç, devletin aktif müdahaleleriyle, ekonomide tam istihdamın sağlanmasıdır. Keynes'in, yeniden yapılanma sürecinde izlediği "talep yönetimi"nin amacı, daha adil ve eşitlikçi bir toplum oluşturmaktır. Bu maksatla devlet müdahalesine gereksinim duyulmaktadır. Bunun için, vergi politikası, bayındırlık işleri, para politikası ve faiz oranlarının manipülasyonu gibi araçlar, müdahaleci devletin emrindedir. Keynes, liberal ekonomik felsefenin, makro politikalarla tamamlanması, dolayısıyla devlete bu alanda görev verilmesi gereği üzerinde durmuştur. Keynesyen talep yönetimi, öncelikle yüksek bir büyüme sağlamış, ardından istihdamın artmasına yol açmış, ücret ve çalışma koşullarını iyileştirmiştir. Hızlı ekonomik büyüme, gelişim halindeki refah devletleri için maddi kaynak sağlamış, bu yolla sağlık, sosyal güvenlik, eğitim ve konut gibi alanlarda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Savaş sonrası yıllardan başlayarak, 1980'li yıllara kadar GSMH içinde sosyal refah hizmetlerine ayrılan pay giderek artmıştır. Keynes, kapsamlı bir devlet planlaması ve büyük bir kamu yatırımı ya da harcamasına gidecek yolun kapılarını açmıştır. Keynes, bir sosyalist olmamasına rağmen, kapitalizmin kendi kendini düzenleyen bir ekonomik sistem olduğuna inanmamıştır.

Keynes'in, kamunun ekonomiye müdahalesini çözüm olarak gören görüşü, pek çok iktisatçı tarafından da benimsenmiş, zamanla bunların birçoğu devlete daha geniş rol ve fonksiyonlar biçmiştir. Keynes'in kendi düşünceleri ve ona yapılan diğer katkılara, iktisat politikasında "Keynesyen İktisat" adı verilmiştir. 1945–1975 yılları arasında refah devletinin zirve yapmış, devlet, "Keynesyen Refah Devleti" olarak anılmaktadır. Bunun nedeni, devletin

müdahalecilik noktasında çok üst sınırlara ulaşmasıdır. Piyasa ekonomisinin aksaklıklarını gidermek üzere gelişmiş bir refah devleti söz konusudur.

Ancak, Keynesyen politikaların izlenmesi, 1970'lerden itibaren ülkeleri krize sokmuştur. Yüksek toplam talep ve istihdam politikaları, yüksek vergi oranları ve sosyal refah devleti harcamaları, artan devlet müdahaleleri, krizin nedenleri olarak görülmüştür. Bu nedenlerle ekonomide devletin rolünün küçültülmesi görüşleri dile getirilmeye başlanmış ve Keynesyen refah devletinin sona ermeye başladığı görülmüştür. Keynes'in dünya sosyal gelişimindeki ve küresel piyasalar üzerindeki etkisi zayıflamıştır. Monetaristler ve muhafazakar politik güçler yükselişe geçmiştir. Serbest piyasa taraftarları, Keynes'in fikirlerini reddedip, yerine kendi görüşlerini yerleştirmişlerdir.

KAYNAKLAR

ASİMAKOPULOS, Athanosios (1991), *Keynes's General Theory and Accumulation*, British Library New York ,70

BARR, Nicholas (1993) *The Economics of the Welfare State*, 2. Edition, London: Weidenfeld and Nicolson Pres.

BRIGGS, Asa (1999) "The Welfare State at Historical Perspective", *Archives Europeennes de Sociologie*, Vol.: 2, Issue: 2.

FLORA, P. ve A. J. Heidenheimer, "The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State", *The Development of Welfare States in Europe and America*, P. Flora ve A. J. Heidenheimer (Ed.), London: Transaction,

FRIEDMAN, Milton (1962) *Capitalism and Freedom*, Chicago: The University of Chicago Press, s. 50.

FRIEDMAN, Milton ve SCHWARTZ, Anna J. (1971), *A Monetary History of The United States 1867-1960*, Princeton University Press, 1971, s.300

GALBRAİTH, John Kenneth (2004) *İktisat Tarihi: Geleceğin Aynası Olarak Bugün*, (çev. Müfit Günay), Ankara: Dost Yayınları.

GOUGH, Ian, (2003), "Refah Devleti", (Çev.Kamil Güngör), *New Palgrave Dictionary of Economics*, Vol 4,. Pp.895-97.

HOLLOWAY, J. (2007) "Gayya Kuyusu Açılıyor: Keynesçiliğin Yükselisi ve Düşüsü, (çev. A. Rıza Güngen), içinde, (der. Werner Bonefeld ve John Holoway), *Küresellesme Çağında Para ve Sınıf Mücadelesi*, İstanbul: Otonom Yayıncılık,

KEYNES, J. Maynard (1926) "The End of Laissez Faire" <http://zmy26.wordpress.com/2011/01/26/a-review-on-keynes%E2%80%99-%E2%80%9Cthe-end-of-laissezfaire%E2%80%9D/>

KEYNES, J. Maynard (1967) *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 7. Edition, London: Macmillan.

LIBERMANIS, Georgs (1997) "The Reguatory Role of The State In The Transition From Command Economy To A Market Ekonomy", *State And Local Government AsPromoters Of The Economy*,

<http://vip.latnet.lv/hss/liberman.htm>., Is globalisation undermining the welfare state?

MACLACHLAN, Fiona Cameron (1991), *Keynes' General Theory of Interest: A Reconsideration*, New York,17.

NORTH, Douglass (1992) *Institution, Insitutional Change and Economic Performance, Reprinted*, New York: Cambridge University Press, s. 3.

PATİNKİN, Don (1984) *Anticipations of The General Theory:and Other Essays on Keynes*, USA, 18-19

PEREIRA, L.C. Bresser (1997) “Managerial Public Administration: Strategy and Structure For A New State” *Journal of Post Keynesian Economics*, 20 (1),

PIERSON, Christopher (1991) *Beyond the Welfare State? The New Political Economy of Welfare*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Pres.

2000 *Modern Devlet*, (Çev.Dilek Hattatoglu),İstanbul: Çiviyazıları

STEWART ,Michael (1993) “Klâsik İktisat Öğretisi”, (çev. Sevil Çınar Basmacı) *Liberalizm, Refah Devleti ve Eleştiriler*, (der. Kemâli Sayıbaşı) 1. Baskı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

STRYKER, Robin (1998) “Globalization And The Welfare State”, *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 18 Number 2/3/4, pp.1-49.

WOOD, John Cunningham (1994) *John Maynard Keynes, Critical Assessments Second Series*, 259

WOOD, E. Meiksins (2004) “Küreselleşme ve Devlet: Sermayenin İktidarı Nerede?”, (Çev. Basak Can), *Conatus Çeviri Dergisi*, Sayı:2